
„Érvénytelenségi határkérdések” – úszó határok az érvénytelenség és hatálytalanság problémakörében*

Leszkoven László**

A tanulmány a polgári jogi érvénytelenség és hatálytalanság jogintézményeinek alapvető, fogalmi kérdéseivel foglalkozik. Az „úszó határok” kifejezés a fogalmak közötti átmenetet, az elhatárolás elmosódottságát hivatott érzékeltetni. A tanulmányban kitérünk a „nem létező” (*non existens*) szerződések kérdéseire, röviden bemutatva az elméleti és a gyakorlati reakciókat. Áttekintjük a két fogalom kombinációjaként előálló egyes jogi jelenségek közül a legfontosabbakat, elsősorban a relatív hatálytalanság esetköreit, például a fedezetelvonó szerződés (*actio Pauliana*) és az elővásárlási jog megsértése miatti személyi hatálytalanság esetét. Kitérünk a generálklauzulákon keresztüli szabályozás néhány jellemzőjére, ebben a vonatkozásban a jóerkölcsbe ütköző szerződés semmisségi tényállásának a polgári jog alapelveivel, elsősorban a jóhiszeműség és tisztesség (*Treu und Glauben*) elvével való kapcsolatára mutatunk rá.

Kulcsszavak: érvénytelenség, hatálytalanság, relatív hatálytalanság, fedezetelvonó szerződés, konszenzus/disszenzus, nem létező ügylet, jogügyleti/szerződési akarat

Blurred borderlines of invalidity questions - “Floating boundaries” in terms of invalidity and ineffectiveness

The paper examines the fundamental conceptual issues of invalidity and ineffectiveness in civil law. The term “floating boundaries” is intended to illustrate the transition between definitions and the blurred boundaries. In this study, we expound the issues of “non-existent” contracts, briefly presenting theoretical and practical reactions. We review the most important legal phenomena that occur as a combination of the two concepts. We primarily explore cases of relative ineffectiveness, e.g. fraudulent contract (*actio Pauliana*) and the personal ineffectiveness due to the infringement of pre-emption right. We discuss some characteristics of regulating by general clauses. In this regard, we point out the relationship between the immoral contracts and the basic principles of civil law, in particular the principles of good faith and fair dealing (*Treu und Glauben*).

Keywords: invalidity, ineffectiveness, relative ineffectiveness, fraudulent contract, consent / dissent, non-existent transaction, contractual intention

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2021.3.1016>

Az úszó határok kifejezést rövid időn belül másodszer vesszük elő, második alkalommal kölcsönözzük *Szászy-Schwarz Gusztávtól*. Szászy-Schwarz így vezette be egyik – *Úszó határok a jogban* címet viselő – jogászegyleti előadását.

* A tanulmány „Az érvénytelenség és hatálytalanság vizsgálata az új Ptk. tükrében” elnevezésű, K124797 számú projekt a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, a K17 pályázati program finanszírozásában valósult meg.

** Egyetemi docens, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék.

„Talán leghelyesebb, ha mindjárt azon kezdem, mit értek az „úszó határok” kifejezése alatt. Vannak fogalmak, életben és tudományban egyaránt, melyeknek határai matematikai pontossággal jelölhetők körül, körvonalaik élesek és kétségtelenek, akár egy silhouett. Hogy hol a határ délelőtt és délután, egyik év vége és a másik kezdete közt, az északi és déli földgömb között, az élet és a halál között, múlt és jövő között – mindezek térben, időben, képzeletben ép oly pontosan határolhatók el egymástól, akár a matematikában megkülönböztethető az x az $x+1$ -től vagy $x-1$ -től. De élet és tudomány más fogalmakat is produkál. Hol van a határvonal a patak és a folyó között? Hol a határ domb meg hegy között? Erdő és liget között? Sok és kevés között? Az eféle kérdés oly megfeythetetlen, mint az az ismeretes sophista kérdés, hogy hányadik hajszál kihullása teszi az embert kopasszá? Domb és hegy, patak és folyó, liget és erdő, - a határ az ilyen szomszédfogalmak közt nem állandó és biztos, mint amaz első csoportnál, hanem mozgó és bizonytalan, lebegő akár a lég, egymásba folyó akár a víz – az ilyen fogalmak határait nevezem ‘úszónak’(...)”¹

Ilyen úszó határokkal telített a magánjog és ez alól az érvénytelenség hatálytalanság kérdésköre sem jelent kivételt. Rögtön kezdhethetjük is azzal, hogy már a két fogalom is nélkülözi a határozott körvonalakat. Szeretnénk előre bocsátani, hogy a jelen tanulmányban nem törekedtünk a témakör kimerítő és részletes elemzésére, sokkal inkább a számtalan értelmezési és megközelítési lehetőség felvillantása lebegett a szemünk előtt.

Korábbi magánjogunkat egyfajta *gyűjtőfogalomként* szolgálta a *hatálytalanság* kifejezés. Talán nem is gondolnánk, hogy az érvénytelenség és hatálytalanság mára letisztulni látszó – bár körvonalaiiban és tartalmában megállapodottnak ma sem mondható – fogalmait milyen komoly jogintézményi mozgás, mondhatni „fogalmi dinamika” jellemezte.

Szladits Károly „A magyar magánjog vázlata” című könyvében így írt: „Ha valamely tényállásban megvan a jogügylet külső látszata, de a jogügylet egyik-másik kelléke hiányzik, akkor érvénytelen jogügylettel van dolgunk. Az érvénytelenség főfajái: a semmisség és a megtámadhatóság. Találkozunk azonban közbülső, átmeneti alakzatokkal is.”² Szladits nyomán haladt Szász István is, aki szerint „[a] jogügylet hatálytalan (tágabb értelemben véve), ha nem hozza létre a felek által célzott joghatásokat. Ez abban az esetben következik be, ha a jogügyletnek valamelyik hatályossági kelléke hiányzik.”³ Ennek a hatálytalanságnak – mint írja – különböző okai lehetnek⁴. Megközelítése szerint ilyen például – a bővebb kifejtéstől ezúttal eltekintve és a magyarázatot is szűkre szabva – ha az ügylet tényállása nem jött létre (nem létezik), aminek igen szerteágazó esetköre ismert. Tágabb értelemben hatálytalanságról van szó akkor is, ha az ügylet létrejött ugyan, de valamilyen jogi hibában szenved, melyet a jogalkotó lényegesnek tekint és emiatt

¹ Lásd még NIZSALOVSKY Endre: *Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban*, A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, V. Kötet, 7. szám, Debrecen, 1933

² SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlata, II. rész*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933, 162. o.

³ SZÁSZ István: *A magyar magánjog általános rész, II. kötet*, Egyetemi nyomda, Budapest 1947, 215. o.

⁴ Ezek az okok nem esnek egybe azzal, amit ma értünk egy jogügylet hatálya alatt.

a remélt joghatásokat nem vagy csak tökéletlenül fejt ki. Ez utóbbi esetkörben említi a semmis és a megtámadható ügyletet, mondani sem szükséges: a maitól némiképpen eltérő érvénytelenségi okokkal. Hatálytalan lehet tágabb értelemben véve a jogügylet azáltal is, hogy valamilyen szűkebb értelemben vett hatályossági kelléke hiányzik: ez a kategória hasonlít leginkább – ha azt nem is fedi le egészen – a mai felfogásra. Ide soroljuk a feltételhez vagy kezdő időhatárhoz kötődő vagy harmadik személy jóváhagyását igénylő ügyleteket, de a bontó feltétel melletti és a felmondás vagy elállás következtében hatályukat veszített szerződéseket stb. És vannak jogunkban átmeneti alakzatok is, melyek – írja Szász – a semmisség, a megtámadhatóság és a szűkebb értelemben vett hatálytalanság *kombinációjából* állnak elő.⁵ Ilyenek például a relatív (viszonylagos) semmisség vagy a jelen tanulmányban – fogalmazzunk így: jobban megfigyelt – *viszonylagos hatálytalanság*.

Való igaz: ezekben a jogi helyzetekben a tényállás valamiféle hiányossága, csonkasága azzal a következménnyel jár, hogy a kívánt joghatás elmarad, nem áll be. Mondhatnánk azt is, hogy nem úgy áll be, mint az történni szokott. Példának okáért az egyik alany (cselekvőképességében korlátozott személy, fogyasztó stb.) jog által védelemre érdemesnek ítélt – „privilegizált” – érdeke igazít a jogalkotó hozzáállásán, vagy azért, mert a tényállásba harmadik – a szerződésben részt nem vevő – jelenléte ezt indokolja (elővásárlásra jogosult, hitelező stb.). Erre is, arra is találunk példát.

Nizsalovszky egy tanulmányában így szól: *„fogyatékos jogügyletek alatt általában azokat a jelenségeket értem, amelyek a jogügyletek külső tényállásának képét mutatják, anélkül, hogy a jogügyletthez fűződő hatást valóban előidéznék. Ahhoz tehát, hogy fogyatékos jogügyletről szólhassunk, nézetem szerint szükséges legalább annyi, hogy a jogügylet egész külső tényállása megvalósuljon.”*⁶ Ehhez – mármint „a külső tényállás minimumához” – egyszerű megközelítésben az szükséges, hogy a felek a szerződésnek mindazon pontjaiban, amely lényegesnek minősül megállapodjanak és hogy jognyilatkozataikat egymással megfelelően közöljék is. Az is előfordulhat, hogy a jogügylet még nem teljes – írja Nizsalovszky – mert például a megkívánt tényállás valamely eleme hiányzik. Az ilyen ügylet még nincs befejezve, s csak a még hiányzó tényállási elem hozzájárulásával (bekövetkeztével, előállításával stb.) válik valójában ügyletté (ekkor egészül ki).⁷

1. Az első kérdés tehát: lenni vagy nem lenni?

Ha egy jogügylet – vagy általában a jogügyletek – érvénytelensége kerül szóba, elsőként azt kell eldönteni: létezik-e egyáltalán a szerződés. Itt jegyezzük meg, hogy az alábbiakban általában a szerződéses ügyletekről, s nem az egyoldalú

⁵ SZÁSZY i.m. 215. o.

⁶ NIZSALOVSKY Endre: Fogyatékos jogügyletek, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933. április, 158. o.

⁷ NIZSALOVSKY i.m. 159. o. Ebből a szempontból is nagyon érdekes kérdés, hogy mikortól és milyen „készültségi fok” függvényében szólunk egyáltalán szerződésről. Többek között ez a hozzáállás dönti el, hogy a harmadik személy hozzájárulását igénylő szerződést egyelőre nemlétezőnek tekintünk (a hozzájárulás megadásáig) vagy pedig a harmadik személy nyilatkozatát az egyébként kész ügylet hatályosságához követeljük meg.

jogügyletekről ejtünk szót. A példáinkat is a szerződések jogából merítjük. Időről időre ugyanakkor kitérünk olyan kérdésekre is, melyek kifejezetten az egyoldalú jogügyletekkel függenek össze. Így például említést érdemel a PJD2020. szám alatt publikált eseti döntés, mely szerint *a szerződést létrehozó jognyilatkozat önálló érvénytelenségét nem lehet megállapítani*. Kimondja továbbá azt is a döntés, hogy a bejegyzési engedély megadása az adásvételi szerződés teljesítése az eladó részéről, *így (sic!) kizárt* e jognyilatkozat érvénytelenségének a vizsgálata. A döntés maga érdekes, de a közzétett határozat „döntvényfeje” ebben a formában nem állja meg a helyét.

Eörsi is leszögezi, hogy az érvénytelen és hatálytalan szerződéseket meg kell különböztetni a nem létező szerződésektől. Álláspontja szerint nem létezik a szerződés, ha *a felek nem állapodnak meg a lényeges kérdésekben* vagy ha a szerződés tartalmának értelmezésére irányuló kísérlet során kitűnik, hogy a szerződés tartalma nem állapítható meg, a felek között valójában nincs megegyezés.⁸ Rejtett a disszenzus akkor, ha a szerződési nyilatkozatok egybe nem csengése a felek előtt (sem) nyilvánvaló. Ilyenkor alapvetően az értelmezés szabályai segítenek a konfliktus feloldásában. De a titkos fenntartás (*reservatio mentalis*) alapvetően közömbös.

Lényegében ezt a megközelítést vallja a jelenlegi polgári jog, további pontosítások és finomítások megejtésével. A szerződés fogalma – joghatás kiváltását célzó egybehangzó akaratnyilatkozat – is a *konszenzust* helyezi a középpontba: a „nem létező szerződés” leggyakoribb előfordulási esete kétséget kizáróan a *disszenzus*. A feleknek a lényeges és a bármelyikük által lényegesnek minősített kérdésekben való megállapodása szükséges.⁹ Hatályos jogunkban főszabályként akarategység (konszenzus) kialakulását követeljük meg ahhoz, hogy egyáltalán szerződésről beszélhessünk.

A „létezik vagy nem?” kérdésének eldöntése ebből következően amolyan „szerződésontológiai előkérdés” is. Eörsi is határozottan rámutatott: „*A nem létező, érvénytelen és hatálytalan szerződések megkülönböztetésének gyakorlati jelentősége van. A nem létező szerződésből semmiféle joghatás nem származhat, az érvénytelen szerződés – amint az a részletes tárgyalása során kitűnik – bizonyos joghatásokat maga után vonhat, a hatálytalanság viszont nem érinti a szerződés hatályossága idején a szerződés értelmében beálló jogkövetkezményeket.*”¹⁰ Mivel a *nem létező szerződéshez szerződési jogkövetkezmények* – értelemszerűen – *nem kapcsolhatók*, ezért kontraktuális alapon tárgyalásuk nem is lehetséges.¹¹ A bíróságnak először azt kell vizsgálnia, hogy a szerződés létrejött-e, volt-e a feleknek

⁸ EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1983, 94. o.

⁹ Ptk. 6:63.§ (2) bekezdés

¹⁰ EÖRSI i.m. 94. o.

¹¹ Lásd ehhez BH2017. 60. döntést az illetékességi okra nézve. Az EBH2004. 1146. szerint pedig az álképviselő által kötött ügylet esetében nem keletkezik szerződés, nemlétező ügylet szerződéses kötelezettséget nem fakaszt. Az ilyen „szerződésből” eredő elszámolásra a jogalap nélküli gazdagodás szabályait kell megfelelően alkalmazni.

szerződési akarata, és ezt követően vizsgálandók a semmisségi és megtámadhatósági okok.¹²

A jog persze gyakran kipótolja a konszenzus egy-egy első látásra hiányzó elemét. Ez megvalósulhat tételes szabályozás segítségével, „fikciószerű” vagy vélelmeket alkalmazó jogtechnikai megoldásokkal. Jogalkotói vélekedések és vélelmek széles tárháza áll előttünk például akkor, amikor úgy tekintünk a *diszpozitív szabályokra*, mint a felek vélelmezett akaratára, ez a helyzet, amikor a *szokások* vagy alkalmazott *gyakorlat* automatikus szerződési tartalommal válásáról ejtünk szót. A bírói gyakorlatban fellelhető döntések is gyakran támaszkodnak az „úgy kell tekinteni, mintha...” vagy „arra kell következtetni, hogy...” fordulattal bevezetett jogi tényekre, amelyek aztán jogviszonyformáló erőt fejtenek ki. Ezek egy része érvénytelenségi határkérdéseket is felvet. Gondoljunk a jogalkotó által a felektől elvárt kötelező gondosság (pl. *culpa in contrahendo*) mércéjére: az annak való megfelelés vagy meg nem felelés fogja „az érvénytelenség képzeletbeli mérlegének ugyancsak képzelt nyelvét” ide-oda billenteni.

Más, kézzelfoghatóbb példákat is elővehetünk. A vételi jog kikötésekor a feleknek meg kell határozniuk az opciós vételárat, ennek az árnak azonban nem kell már a vételi jogot alapító szerződésben szerepelnie. Lehetőség nyílik arra, hogy a vételi jogot alapító szerződésben a felek a vételárat az annak megállapítására irányuló, kölcsönös együttműködést igénylő eljárás meghatározásával rögzítsék¹³, és elfogadta a Kúria azt is, ha vételár egyösszegű meghatározását a vételi jog gyakorlása után lefolytatandó szakértői eljárástól teszik a felek függővé.¹⁴ A vevői hatalmassággal a jövőben létrehozandó adásvételi szerződés vételárának tehát meghatározhatónak, de nem feltétlenül eleve határozottnak kell lennie. Az opciós vételár meghatározásának ilyen (ideiglenes, pótolható) hiányosságát a vételi jogot alapító szerződésben a jog tudomásul veszi. De *ha az ár nem kalkulálható* a szerződés alapján és *ezért bizonytalan*, azt már nem tűri el és végzetes hibának tekinti (*nem létező szerződés*).

Ha viszont a vételár kialakítása *nem jogszerű* vagy a felek *elszámolása hiányos* (hibás), úgy ez már a létrejött szerződés jogi hibáját – *érvénytelenségét* – eredményezheti. Így például érvénytelennek mondta ki a bíróság azokat az opciós szerződéseket, ahol a biztosítéki vételi jog gyakorlásakor a biztosítéki jogosult által fizetendő vételárat az adós aktuálisan fennálló tartozásával azonos összegben határozták meg, mert ezt a megoldást az elszámolási kötelezettség és a *lex commissoria* tilalmának megkerülésére alkalmasnak tartották.¹⁵ Több szempontból is figyelmet érdemel a Pécsi Ítéltábla BDT2017. 3717. számon közzétett eseti döntése: tisztességtelen a zálogszerződésnek az a kikötése, amely kizárólag a zálogjogosultat jogosítja fel a zálogtárgy bírósági végrehajtáson kívüli értékesítése esetén a legalacsonyabb eladási ár számításának alapjául szolgáló értébecslés elkészítőjének kiválasztására, és egyoldalúan kötelezi a zálogkötelezettet arra, hogy

¹² BH2013. 64. Lásd ehhez a kérdéshez az 1/2010. (VI.28.) PK véleményt és a 2/2010. (VI.28.) PK véleményt is.

¹³ BH2014. 245.

¹⁴ BH2012. 200.

¹⁵ Lásd pl. BH2008. 48.

az értébecslést már előre a szerződésben elfogadja. Ezen a határterületen mozog és a „nemlétező vagy érvénytelen” kérdését érinti a BDT2012. 2725. számon elérhető döntés is, melyet a Fővárosi Ítéltábla hozott: az opciós szerződést nem teszi érvénytelenné, ha a felek a piaci árhoz és annak megállapítását elősegítő eljáráshoz kötött opciós vételárban állapotlan meg. Amennyiben a biztosítékként felajánlott ingatlan forgalmi értéke - különösen az arra fordított beruházás értéknövelő hatásától, illetve a piaci viszonyoktól függően - lényegesen megváltozhat, az értékarányosság fenntartása céljából a felek az opciós vételárat a tulajdonátszállás időpontjában irányadó forgalmi értékhez viszonyítva is meghatározhatják. Az ilyen megállapodás sem jogszabályba, sem jóerkölcsbe ütközőnek nem minősül. E döntések kitűnően érzékeltetik azokat a gazdasági életben érvényesülő jogi kihívásokat, melyek a megállapodások érvénytelensége körében nap mint nap felmerülnek.

A fentebb említetthez hasonló – a hiányos konszenzuselemet „kipótló-értelmező” – megoldást alkalmazott a bíróság *a szerződés tárgyára vonatkozóan*, tehát nem az ellenszolgáltatás meghatározását vizsgálva a BH2019. 15. számon közzétett eseti döntésben, kimondva, hogy bár a vételi jogot alapító szerződésnek kötelező, lényeges tartalmi eleme az érintett dolog megjelölése, de *ez a követelmény teljesül*, ha a szerződésben rögzített adatokra figyelemmel *nyilvánvaló, hogy a felek előtt a vételi jog tárgya nem kétséges*.

2. Kitérő: amikor a követelés „közvetlenül végrehajtható módon” nem jön létre

Sokkal „finomabb” megítélést követel az az az eset, ha egy – egyébként létrejött és létező – követelés jogi hibája abban áll, hogy az valamilyen további többlet-kritériumokat nem elégít ki és ennek következtében – nem általában, hanem ebből a szempontból – kell jogilag hibásnak tekinteni. Erre szolgálhat példaként a Vht. 23/C.§ alá eső végrehajtható követelés. Mivel *végrehajtási záradékkal csak közokirat látható el, amennyiben az okirat nem közokirat* (Kjtv. 120-129.§ megsértése miatt, a 131.§ (1) bekezdés értelmében), ez a végrehajtási záradékkal ellátást *megakadályozza*. Több esetben mondta ki a Kúria: a közokirat hiányossága miatt a követelés *végrehajtható követelésként* nem jött létre érvényesen.¹⁶ A témánknál maradván ilyenkor a jogi csonkaság abban áll, hogy az okiratba foglalt követeléshez a közvetlen végrehajthatóság kedvezményét – valójában privilégiumát – nem kapcsolja hozzá az anyagi jog. Ez pedig alapot ad a végrehajtás megszüntetésére (régii Pp. 369. § a) pont).

¹⁶ Kúria Pfv.21.325/2016/6.

3. Az álképviselet

A nem létező szerződés további példajaként említhető az *álcépviselet*. Ha valaki képviseleti jog nélkül vagy annak kereteit túllépve tesz képviselőként nyilatkozatot, e jognyilatkozat a képviseltre nézve joghatásokat nem vált ki. Az álcépviselő által kötött szerződés a képviseltet nem jogosítja és nem kötelezi.¹⁷ *Fehérváry* megfogalmazásában ilyenkor a döntés hatalmasságát a törvény az állítólagos képviselt kezébe adja: *ő az ügy ura (dominus negotii)*, aki – mondja Fehérváry – *vagy ratihabeál ezzel verus procurator-rá avatja ex tunc a gestort vagy megtagad vele minden közösséget*.¹⁸ Ám ha a képviselő eljárását a képviselt utólag jóváhagyja, ez visszamenőlegesen orvosolja az egyébként hibás és – tudomásul vétel, megerősítés hiányában főszabály szerint joghatály nélküli – eljárást. Magyarázatra nem szoruló iskolapélda, mondhatnánk. Lásd például a BH2014. 303. szám alatt közzétett eseti döntés indokolását, mely arra is kitér, hogy ez a *jóváhagyás nincs alakszerűséghez kötve*. Alapvetően időkorláthoz sincs, ám a „képviselet” személy hallgatása alatt rendszerint egyébként is eldől az álcépviselő által megtett jognyilatkozat sorsa.

Eörsi többször említett tankönyvében *érvénytelenséget fűzött az álcépviselői nyilatkozathoz* – szemben a Fehérváry által is megfogalmazott általános véleménnyel (vagyis: *negotium non existens*) – és nem is teljesen alaptalanul.¹⁹ A jogi irodalom által a nem létező ügyletként való felfogás mellett felhozott legfontosabbnak látszó érv – tudniillik hogy nincs olyan nyilatkozat, mely a képviselt nyilatkozatának minősülne – az érvénytelenség jogi következményét is alátámaszthatná. Az utólagos jóváhagyás lehetősége is megfeleltethető az érvénytelenség körében alkalmazott orvoslásnak, mindenesetre ez nézőpont kérdése.²⁰

A jóváhagyás alakszerűsége – inkább annak *alakszerűtlenségének kimondása* – már elgondolkodtató: álláspontunk szerint indokolt lenne a jóváhagyásra a Ptk. 6:6.§ (2) bekezdés rendelkezésének alaki szinkronszabályát alkalmazni. A Ptk. hivatkozott rendelkezése kimondja, hogy *ha a jognyilatkozat meghatározott alakban tehető meg érvényesen, a jognyilatkozat megerősítése is a meghatározott alakban érvényes*. Márpedig akár az érvénytelenség orvoslásaként, akár egy nem létező ügyletbe életet lehelő jogi aktusként tekintünk a ratihabitatorra, egészen biztosan a jogviszony megerősítésével állunk szemben.

A most érintett „lételméleti” kérdésnél maradva: az álcépviselő vagy képviselővé válik vagy kárfelelősséggel fog tartozni. *Kivételes jelenség, hogy a jog a más nevében jogosulatlanul nyilatkozó személyt – az álcépviselőt – benntartja („benne ragasztja”) a kötelemben*. Erre példa a 2017. évi CLXXXV. törvény (váltótörvény) 8. § szabálya, mely kimondja, hogy ha valaki váltót ír alá olyan személy képviselőjeként, akinek képviseletére nem jogosult, maga válik a váltói alapján kötelezetté. Ugyanez

¹⁷ EBH2004. 1146.

¹⁸ FEHÉRVÁRY Jenő: *Magyar magánjog kistükre*, Budai Nyomda, Budapest, 1941, 54. o.

¹⁹ EÖRSI i.m. 79. o. Ezen az állásponton volt az 1959. évi IV. törvény magyarázata is (2002.) 758. o.

²⁰ A kérdéskörrel újabban *Török Tamás* foglalkozott. L. TÖRÖK Tamás: Az érdekellentét, az álcépviselet, a vélelmezett képviselet és a látszaton alapuló képviselet, *Gazdaság és Jog*, 2020/1., 1-9. o.

áll arra az esetre is, ha képviseleti jogkörét túllépi. Ennek okát a váltókötelezettég szigorú formális természetében kereshetjük.

Érdekességgként említjük a BDT2018. 3824. számú eseti döntést. Az ügyben a jogi személy „adós” nevében eljáró képviselőket – miután a perben fény derült arra, hogy a jogi személy kölcsönvevők nem is léteznek – úgy tekintette a bíróság, hogy ők a maguk nevében maradnak kötelemben. A döntvény fejrésze így szól: „[h]a a kölcsönszerződés megkötésekor eljáró természetes személyek mint nem létező cégek „képviselői” a kölcsönadót a szerződés alanya – a kölcsönvevő – tekintetében megtévesztették, a kölcsönadó a szerződést az alanyban való tévedésre hivatkozással megtámadhatja. Megtámadás hiányában a kölcsönszerződés érvényes, és a kölcsönadó és a kölcsönt ténylegesen igénybe vevő természetes személyek között jön létre.” Az ítélet indoklása rögzíti: a szerződésben szereplő cégek jogképességét az alpereseknek kellett bizonyítaniuk azért, hogy a cégek léteznek, és nem önállóan, a saját nevükben kötöttek kölcsönszerződést.” A bizonyítás sikertelenségét a bíróság az alperesek terhére értékelte és az alpereseknek a kölcsön visszafizetéséért a kölcsönszerződésbe foglalt, a főadással egyetemleges és feltétlen kötelezettségvállalását önálló (hol kölcsön-, hol kezesi) kötelezettségnek tekintette. Vagyis a bíróság a bizonyítási teher jogintézményére támaszkodva lényegében „kikerülte” a szerződés létre nem jöttének kérdését: a képviselőként eljáró természetes személyeket saját személyükben tartotta bent a kötelemben.

4. A képviselő és a képviselt közötti érdekellentét: koncepcionális váltás a jogi következményben

Maradunk még egy kicsit a képviselet témakörénél, de a képbe új színárnyalatokat keverünk. A képviselet intézményének gyökerét érintő kérdés *a képviselt és a képviselő közötti érdekellentét* és életbevágó annak mikénti kezelése. A rPtk. 221.§ (3) bekezdésének rendelkezése szerint a képviselő nem járhat el, ha a szembenálló vagy ellentétesen érdekelt fél ő maga vagy olyan személy, akit ugyancsak ő képvisel. Kivételt csak akkor tett a törvény, ha a képviselő jogi személy volt, ilyenkor a képviselt kifejezett engedélyét kívánta meg. Ilyen esetben a képviselő „képviseleti hatalma” is aggályossá válik: az ügyletkötésnél a szembenálló alanyok érdekei – ha nem is feltétlenül, de rendszerint – ellentétesek, kérdéses, hogy kézben tarthatja-e ilyen esetben a képviselő a személyében összefutó szálakat? A jogi helyzetre az egyik lehetséges válasz éppen az a tilalom, melyre a rPtk. felhívott rendelkezésének *kategorikus szóhangzata* következtetni enged: a képviselő ilyenkor nem járhat el, az ellenszegülés jogsabályt sért, ezért a nyilatkozat semmis. Vékás Lajos az *akaratnyilvánítás hibájának* tekinti ezt az esetet: „ilyenkor ugyanis a képviselő jognyilatkozata nem juttatja hitelesen kifejezésre a képviselt szerződési akaratát a szerződéskötő partner felé.”²¹ A másik megközelítés korábban abból indult ki, hogy

²¹ VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019, 124. o. Emlékeim szerint *Bíró György* professzor is úgy fogalmazott egy szerződéstani előadása alkalmával, hogy a

a képviselőnek ilyen esetben egyszerűen nincs képviseleti joga és ezért álképviselőnek kell őt tekinteni, akinek eljárását a „képviselt személy” utólag jóváhagyhatja. A képviselői érdekelletét mellett megszülető jognyilatkozat jogi csonkaságához, fogyatékoságához nem fér kétség: ami vitás volt a régi Ptk. hatálya alatt, a hiba *jogi jellege* és hogy mi legyen a *jogalkotói hozzáállás*.

Az új Polgári Törvénykönyv észleli a jogi hibát és jogkövetkezményként a Ptk. 6:13. § szabályában érvénytelenséget állapít meg, de annak az álképviselt tényállásához közelebb álló alakját, vagyis a *megtámadhatóságot* alkalmazza. Ez azt jelenti, hogy a törvény itt is a sérelmet szenvedő fél – a képviselt személy – belátására bízta annak eldöntését, hogy kívánja-e az érvénytelenség beállítását vagy a képviselő mögé áll s jóváhagyja annak nyilatkozatát. A helyzet lényegét tekintve hasonló, mint a megtámadhatóság eseteiben általában. A relatív (feltételes) érvénytelenség alkalmazásának indoka is világos, a képviselti mérlegelés és döntés szempontjai is lényegében egybeesnek az álképviselti *ratihabitatio* jogi helyzetével.

5. A relatív (viszonylagos) hatálytalanságról

Abban az esetben, ha a hatálytalanság kifejezést – korábbi magánjogunktól eltérően nem „gyűjtőfogalomként” hanem – szűkebb értelemben használjuk, a relatív hatálytalanság esetköreit kell szemügyre vennünk. Akkor legalábbis, ha az érvénytelenséggel határos, jogi hibás tényállások után nyomozunk. *A relatív hatálytalanság eseteiben a viszonylagosság (vagyis a relatív jelleg) abban áll, hogy a jogügylet hatásai bizonyos személlyel vagy személyekkel szemben beállnak, mások irányában azonban nem.* Ezért is szokás a jogi hibának ezt az előfordulási formáját személyi hatálytalanság névvel illetni. Klasszikus példaként hozható az *actio Pauliana*, a fedezetelvonó szerződés relatív hatálytalansága. Erre az alábbiakban részletesen kitérünk.

A viszonylagos hatálytalanság anyagi jogban ismert és szabályozott esete áll elő, amikor a Ptk. 6:195. § (1) bekezdése a követelés *engedményezését kizáró kikötés harmadik személlyel szembeni hatálytalanságát* mondja ki. Ilyenkor a szerződéses kikötés érvényes lehet, megsértése szerződésszegésnek minősül s jellemzően kártérítést von(hat) maga után: de harmadikkal szemben nem lehet rá hivatkozni. Az erre irányuló kikötés érvényessége az engedményező és a kötelezett szerződési szabadságából, a követelés feletti elismert rendelkezési jogból adódik a relatív hatálytalanság kimondásával pedig a polgári jog elsősorban harmadik személyek jövőbeli jogszerzési lehetőségét védi.

Másik példa jobban kidomborítja a relatív hatálytalanság természetét. A Ptk. 6:417. § (2) bekezdése kimondja, hogy a kezes a jogosulttal szemben felhozhatja a kötelezettet a jogosulttal szemben megillető kifogásokat. *A kezesség elvállalása után a kezessel szemben nem hatályos a kötelezettnek olyan jognyilatkozata, melyben e kifogásokról lemond.* A jogi következmény az előbb említett példa szerint alakul: a kötelezett esetleges joglemondása érvényes lehet és a hitelező vagy jogutódja

képviselőnek önálló, saját érdeke nem lehet a képviselet ellátása közben: ő nem véletlenül „képviselő...” Idegen érdek hordozója.

irányában hatályos is, ám a kezessel szemben a joglemondásra nem lehet hivatkozni annak relatív – a kezesi érdeket védő – hatálytalansága miatt. A relatív hatálytalanság előírása ebben az esetben egyértelműen az idegen követelés kielégítéséért helytállási kötelezettséget vállaló kezes vagyoni érdekeit tartja szem előtt – a kezesi kötelem szigorúan vett járulékoságából kiindulva.

Végül ismét az engedményezés témaköréből merítünk: a Ptk. 6:197. § (2) bekezdésének első fordulata kimondja, hogy a kötelezett értesítését követően az engedménnyessel szemben hatálytalan a kötelezett és az engedményező szerződésének módosítása. E szabály szabályban is felismerhető a jogóvó célzat, mely az engedményes kijátszásának megakadályozását hivatott garantálni az értesítés időpontjában fennálló állapot konzerválásával.

6. Az elővásárlási jog megsértése – relatív hatálytalanság

Az elővásárlási jog megsértésével kötött elidegenítő szerződés viszonylagos hatálytalansága a fedezetelvonás ellen védő hatálytalanság (*actio Pauliana*) mellett a relatív hatálytalanság másik gyakori esete. Az elővásárlási joggal kapcsolatos vitás kérdések köréből kiemelhetők azok az esetek, amelyek az elővásárlási jog, mint alakító jog (hatalmasság) megkerülésére, kijátszására irányulnak. A téma kimerítő tárgyalásra egy ilyen rövid tanulmány keretében vállalkozni nyilvánvalóan lehetetlen szolgáltatásra irányulna, ezért csak néhány érdekes kérdés felvillantását tűzzük ki célként.

Az utóbbi időben több eseti döntés is napvilágot látott, amelyben az elővásárlási jog sérelmét az a körülmény vetette fel, hogy az eladó az elővásárlási joggal érintett dolgot egyéb vagyontárgyakkal együtt – mintegy dologösszességként – kívánta értékesíteni és az így kapott vételi ajánlatot közölte a jogosulttal. A Legfelsőbb Bíróság már a BH 1984.270. számú döntésében rögzítette, hogy a tulajdonos a rendelkezési jogát korlátozó elővásárlási jogot nem játszhatja ki azzal, hogy az elővásárlási joggal terhelt dolgot egy másik dologgal együtt adja el és a vételárat egységesen állapítja meg. Ez felveti a jogszabály megkerülésének célzatát, ezzel a szerződés semmisségét okozza. A 2/2009. (VI.24) PK véleményben kifejtett jogértelmezés alapján az elővásárlásra jogosult ilyen esetben csak teljes terjedelmében fogadhatja el a vele közölt ajánlatot annak érdekében, hogy a „hatalmaság gyakorlásával” konszenzus állhasson elő és az adásvételi szerződés létrejöhön.²² Elsőbbségi joga tehát az eladó nyilatkozata – ajánlatközlés tartalma – folytán mintegy maga után vonja az elővásárlási joggal nem, de az eladási ajánlattal érintett dolgot is.

Ha azonban a jogosult nem kíván elfogadó nyilatkozatot tenni többre, mint amit az elővásárlási joga lefed, kényszerhelyzetbe kerül: neki kell – mint a PK vélemény hangsúlyozza perben – bizonyítania, hogy a dologösszességként való értékesítés visszaélészerű joggyakorlást jelent az eladó részéről, mert csak így nyílik meg számára az eladó által közölt ajánlat megbontásának lehetősége.²³ Sikeres

²² BH 2018.200.

²³ EBH 2010.2226., BH 2016.34., 2/2009. (VI.24.) PK vélemény, 9. c) pont

hivatkozás esetén a jogosulttal közölt, dologösszességre vonatkozó ajánlat *a dolgokra egyedileg vonatkozó szerződéses ajánlat(ok)ra esik szét*: az elővásárlási jog megghiúsítását célzó, rosszhiszemű, tisztességtelen, visszaélészerű joggyakorlás ugyanis nem részesül támogatásban.

7. A fedezetelvonó szerződés relatív hatálytalansága, relatív tulajdon (?)

A viszonylagos hatálytalanság másik „nagy klasszikusa”: a fedezetelvonó szerződés tilalma más szempontból lehet tanulságos. Helytállóan mutatott rá a közelmúltban *Menyhárd Attila* arra, hogy a polgári jog igen *elnagyoltan bánik a fedezetelvonó szerződés (actio Pauliana) relatív hatálytalanságának kérdésével*.²⁴ Annyiban mindenképpen, hogy a Ptk. 6:120.§ rendelkezése – ebben a vonatkozásban lényegét tekintve a rPtk. 203. § (1) bekezdésével egyezően – a fedezetelvonó szerződés hatálytalanságát tárgyalja, a következőképpen: *„[a]z a szerződés, amellyel harmadik személy igényének kielégítési alapját részben vagy egészben elvonták, e harmadik személy irányában hatálytalan, ha a szerző fél rosszhiszemű volt, vagy rá nézve a szerződésből ingyenes előny származott.”*

A szerző hivatkozott tanulmányában rámutat, hogy a kódex szóhasználatával ellentétben *nem maga az átruházó szerződés*, ami itt *hatálytalan* és a jogi csonkaság okát máshol keresi. Álláspontja szerint *a hatálytalanság a tulajdonjog átszállására vonatkozik*, ez lesz a hitelező irányában hatálytalan.

A kötelmi kötelező ügylet és a rendelkezés megkülönböztetésének szükségességére nézve egyetértünk a szerzővel, végkövetkeztetését azonban nem osztjuk a vevői tulajdonjog relatív jellegére nézve. *Nézetünk szerint a jogszerző személyre átszálló tulajdonjog az érvényes átruházó szerződés következtében teljes, nem csonka tulajdonjog*. Nem keletkezik tehát relatív tulajdon. A fedezetelvonó szerződés érvényessége az elmélet és a gyakorlat szerint egyaránt vitán felül áll, érte ez alatt, hogy a Ptk. 6:120.§ alkalmazása eleve érvényes szerződést feltételez. Ha az átruházás érvénytelen lenne, úgy ennek következményeit kell(ene) levonni. Ezt egyértelműen tükrözi az ítélkezési gyakorlat is.²⁵

A fedezetelvonó szerződés *csonkaságát más megközelítéssel* – a Ptk. 6:120. § (3) bekezdésének szabályából kiindulva – *lehet és kell megragadni*. E rendelkezés szerint *a jogszerző fél köteles túrni*, hogy a fedezetelvonó szerződéssel rá átszállott vagyontárgyra a harmadik személy (a hitelező) végrehajtást vezessen és az általa megszerzett *vagyontárgyból kielégítést* keressen. A kielégítés túrésére irányuló kereseti kérelem mellőzhetetlen, nem elegendő a jogügylet relatív hatálytalanságának megállapítását kérni.²⁶ Az, hogy a hitelező túrésre kötelezést kénytelen kérni, éppen amellettt bizonyít, hogy a tulajdonjog igenis átszállt a jogszerzőre. A jog e szabállyal *a vevő (megajándékozott stb.) jogát lényegét tekintve*

²⁴ MENYHÁRD Attila: *Az érvénytelenség, mint jogvédelmi eszköz a jogpolitikai törekvések erőterében* (tudományos előadás), „Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban” c. online konferencia, Miskolc, 2020. november 12-13.

²⁵ Lásd például a BH 2018.78. és EBH 2012.P.2. szám alatt közzétett határozatokat.

²⁶ BDT 2011.2479.

visszafojtja a tőrési kötelezettség kimondásával. Ez azonban a nézetünk szerint helyes megközelítéssel nem annyira a rendelkező ügylet hatálytalanságából, hanem a harmadik személynek *a dologra koncentráló kielégítési joga elismeréséből és annak biztosításából következik.* A fedezetelvonó szerződés jogi hibája ugyanis abban áll, hogy olyan vagyontárgyat vont ki a hitelező érdekköréből, melyből a hitelező kielégítést kereshetett volna. A törvény nem tiltja – nem tilthatja meg – általános érvénnyel az adósnak, hogy a tulajdonában álló dolgok feletti rendelkezési jogát gyakorolja (ennek természetes következményeként el kell ismerni az átruházás érvényességét). *Az actio Paulina szabályával a jog lényegében a hitelező felé szavatoló vagyont óvja meg,* pontosabban e vagyoni kört a jogszabályban meghatározott feltételek fennállása esetén – a rosszhiszemű vagy ingyenes átruházások ellenében is – a hitelező *rendelkezésére tartja.*

A helyzet némileg a korlátolt felelősség esetköreire emlékeztet, azokra a jogi helyzetekre, ahol a jog a szerző fél érdekét *hátrébb szorítja,* mert a harmadik személynek az érdekét védelemre érdemesebbnek ítéli. A Ptk. 6:120. §-ban szabályozott megoldás a tulajdonjog megszerzését nem vonja kétségbe, de annak érvényessége elismerése mellett az új tulajdonost az idegen követelés végrehajtási kielégítésének tűrésére kötelezi. Ez végeredményben *cum viribus helytállási kötelezettség* előírása, nagyon hasonlóan ahhoz, amikor a megajándékozott személynek a kötelesrész kielégítéséért való felelősségét, helytállási kötelezettségét írja elő a törvény.²⁷ A tulajdonjog tehát teljes (nem keletkezik tehát sem osztott, relatív tulajdon), ám a kielégítés tűrésének kötelezettége *árnyékot vet rá.*

8. Generálklauzulák, nyitott normák

Valódi határkérdéseket vetnek fel az érvénytelenség jogterületén mozgó generálklauzulák, pontosabban szólva a generálklauzulákkal való szabályozás módszere. *A nyitott normák, keretszabályok, kitöltetlen vagy blanketta jogszabályok* stb. – hogy a számtalan lehetséges elnevezésből néhányat említsünk – gyakori szereplői a magánjogi tényállásoknak. A kérdéssel korábban már érintőlegesen foglalkoztunk.²⁸ Jelen tanulmányunkat is idevágó gondolatokkal zárjuk.

Ilyen, a generálklauzulával való szabályozásra mintaként szolgáló norma a *nyilvánvalóan jóerkölcsbe ütközés érvénytelenségét* kimondó szabály. A jóerkölcsbe ütközésre utalás egy érdekes, de nem rendhagyó és ritkának véggépp nem nevezhető jogtechnikai megoldás. Lényege abban foglalható össze, hogy a jogi tilalom meghatározása utaló tétellel történik. Helyesen állapította meg *Lábady Tamás* is: *„sok esetben fordul elő, hogy a kiegészítésre szoruló magánjogi szabály a maga kiegészítését más „kulturhatalmaktól”, jogon kívüli társadalmi szabályokból, a metajurisztika köréből veszi. A társadalom különböző kultúrjelenségei közül szabályjellege van az erkölcsnek, a vallásnak, a szokásnak, az illemnek és a*

²⁷ Ptk. 7:84. §

²⁸ LESZKOVEN László: A generálklauzulákról – a jóerkölcsbe ütköző szerződések semmissége kapcsán, *Gazdaság és Jog*, 2020/11-12., 40-43. o.

*konvenciónak.*²⁹ A megoldás értéke a rugalmasság biztosításában rejlik és helyes alkalmazás mellett több előnye van, mint hátránya.

A jóerkölcsbe ütközés tilalma a korlátozza a szerződési akaratot, helyesebben szólva *meghatározza, kijelöli annak határait, az alapvetően szabad mozgás kereteit.* A jóerkölcsbe ütközés tilalmáról szólva nem csak annak „jogon kívüli eszmére” utalása érdemel említést: nem hagyható figyelmen kívül az sem, hogy a törvényi tilalom egyfajta *alapelvi olvasztótégelyként működik*, amennyiben szinte magától értetődő természetességgel fejezi ki a polgári jog alapelveivel fennálló kapcsolatát.

Pedig ez a kapcsolat nem mindig gördülékeny. A Győri Ítéltábla egyik közzétett ítélete úgy rendelkezik, hogy *„az érvényesen létrejött szerződés (vagy valamely szerződési kikötése) érvénytelenségét a bíróság a Ptk.-ban tételesen meghatározott semmisségi-, illetve megtámadási okok alapján állapíthatja meg. Semmisségi okokat külön törvények is meghatározhatnak. A semmis szerződés érvénytelenségére - ha a törvény kivételt nem tesz - bárki határidő nélkül hivatkozhat [rPtk. 234. § (1) bek.]. A szerződés, illetve annak részbeni érvénytelensége [rPtk. 239. § (1) bek.] általános jogkövetkezménye, hogy a szerződés (illetve annak meghatározott része) joghatás kiváltására nem alkalmas. (...) A Ptk. bevezető rendelkezései között szabályozott alapelvek, így a jóhiszeműség és tisztesség követelménye, az együttműködési kötelezettség [rPtk. 4. § (1) bek.], valamint a joggal való visszaélés tilalma [rPtk. 5. § (1) bek.] azonban nem semmisségi, avagy megtámadhatósági okok, amelyekre hivatkozással a szerződés érvénytelensége megállapítása kérhető. Bár az egymással polgári jogi jogviszonyra lépő feleknek a szerződések megkötése és teljesítése során is figyelemmel kell lenniük a Ptk. valamennyi szabályát átható alapelvek követelményekre, azok esetleges sérelme jogszabályba ütközésre hivatkozással [rPtk. 200. § (2) bek.] mégsem eredményezi a szerződés érvénytelenségét.”*³⁰

Régi vesszőparipánkat vesszük ezzel elő. Az ítéltábla döntése nem egyedülálló példája az alapelvi rendelkezések álláspontunk szerint méltatlanul mostoha kezelésének³¹, viszont örömmel tapasztalunk némi mértékváltást – *Beck Salamon* egyik tanulmányának címét idézve – a kérdés megítélésében. Magyarázatra nem szorul, hogy *a generálklauzulába sűrített jogalkotói elvárás konkretizáló kibontásakor nagy körültekintéssel és óvatossággal kell eljárni.*³² Ha azonban megbizonyosodunk az adott jogi ténynek a jóhiszeműség és tisztesség elvét sértő jellegéről, akkor az ilyen szerződéshez, szerződéses kikötéshez nem fűződhet az állam általi elismertség, nem kapcsolódhat hozzá kötőerő.

²⁹ LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*, Szent István Társulat, Budapest, 2017, 254. o.

³⁰ Lásd még EBH 2009.1972.

³¹ Egy eseti döntése indokolásában fogalmazott így a bíróság: „az alapelveknek - főszabály szerint - normatartalma nincs, és mint generálklauzula a konkrét jogszabályok helyes értelmezéséhez nyújtanak eligazítást, ezért az egyes jogviták nem közvetlenül az alapelvek mentén bírálhatók el, az alapelv megsértésére való hivatkozás a konkrét jogszabálysértés megjelölését nem pótolja, ennek hiányában az alapelv megsértésére való hivatkozás felülvizsgálat alapja nem lehet.” Kúria Pfv. 20.989/2016/8.

³² Erre *Beck Salamon* is figyelmeztetett, amikor így írt: a *dolus generalis* intézménye „*oly bűvös talizmán, amellyel okosan kell élni – de, amely a legnagyobb szolgálatokat teheti a magasabb erkölcsnek, a tételes jogszabályok felett élő igazságnak.*” BECK Salamon: *Jog és igazság viaskodása, Polgári Jog*, 1928/8. sz., 157-162a. o., 162. o.

A jóhiszeműség és tisztesség elvéhez fűzött Kommentár rögzíti: „ha a bíróság valamely jogviszony egy elemével kapcsolatban a jóhiszeműség és tisztesség követelményébe ütközést állapítja meg, az adott elemet megalapozó jogi tényt (pl. szerződéses kikötést) *figyelman kívül kell hagynia*. Ez a következmény a szerződések esetében *levezethető a tilos szerződés semmisségét kimondó 6:95.§-ból is*.”³³ A Ptk. 1:3.§ rendelkezését sértő tény tehát – helyes megközelítésben – *lényegét tekintve az érvénytelenség általános következményét váltja ki: az ilyen ügyletre nem lehet jogot alapítani, vagyis a felek által célzott joghatások nem érhetők el. Ez az a jogkövetkezmény, amelyet semmisség esetén a bíróságnak hivatalból kell alkalmaznia*, illetve amelyre – ha törvény kivételt nem tesz – bárki határidő nélkül hivatkozhat.³⁴ A BH2010. 296. számú eseti döntésében például a Kúria rögzítette elvi éllel, hogy az elővásárlási jog gyakorlása körében a bíróság hivatalból vizsgálja, hogy a felek joggyakorlása megfelel-e a Ptk. alapelvi rendelkezéseinek, a jóhiszeműség és a tisztesség követelményének. Fentebb már szóba hoztuk a dologösszességként való értékesítés jogszerűségének kérdését rámutatva arra, hogy az összetett, többféle nézőpontból is szemlélhető jogi helyzet megoldását végülis az alapelveknek megfelelés „fordítópontján” találta meg a joggyakorlat.³⁵

Hatályos polgári jogunkra vonatkoztatva is messzemenően egyet kell érteni *Harasztosi* 1935-ben papírra vetett gondolataival: mai felfogás szerint „konjunktúrája” csak annak a generális jogszabálynak van, mely *az élet felfogása, a méltányosság, a Treu und Glauben elve, a kölcsönös hűség és bizalom követelménye alapján írja elő a kötelezettségek teljesítését*.³⁶ Nem áll messze ettől a megállapítástól Szladitsnak a Grosschmid Glosszában kifejtett nézete: „a magyar ember nem pusztán méltányosság szerint, hanem *'becsülettel, emberséggel'* (Arany János) *teljesíti kötelességét*.”³⁷ Ha élő jogszabályként ebben a formában nem is találkozunk e fogalmakkal, semmiképpen nem haszontalan Szladits normaszöveg javaslatát idézni: „*a kötelezettség teljesítésében az adósnak, a teljesítés átvételében a hitelezőnek becsülettel és emberséggel kell eljárnia, úgy amint azt, tekintettel az eset körülményeire és az élet felfogására, a jóhiszeműség és a tisztesség megkívánja*.”³⁸

Vékás Lajos a Kommentárban úgy foglalt állást, hogy a jóhiszeműség és tisztesség elvének „bírói gyakorlata az 1991. óta eltelt viszonylag hosszú idő ellenére még nem tekinthető kialakultnak.”³⁹ Ez a vélekedés alkalmasint igaz, de a folyamat ma is zajlik. „A döntési és cselekvési szabadságot biztosító magánautonómia (...) a kölcsönös bizalom elvével kapja meg kiegyensúlyozott tartalmát, a kölcsönös

³³ VÉKÁS Lajos, in. Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez (szerk.: Vékás Lajos – Gárdos Péter) 1. kötet, Wolters Kluwer, Budapest, 2018, (a továbbiakban Kommentár), 52. o.

³⁴ 1/2010. PK vélemény. 2. pont.

³⁵ 2/2009. (VI.24) PK vélemény, 9. o.

³⁶ HARASZTOSI KIRÁLY Ferenc: *Kitöltetlen jogszabályok gazdasági jogunkban, különösen a karteljogban*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, III. évfolyam 11. (1935. július), 309-337. o., 311. o. A dolgozat a kartelljog speciális témakörében mozog, ám megállapításai sok esetben általános értelemben (környezetben) is megállják a helyüket.

³⁷ *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez* (szerk.: Szladits Károly):, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933 (a továbbiakban Glossza), 547.o.

³⁸ Glossza, 548.o.

³⁹ Kommentár, 51. o.

bizalomhoz pedig kölcsönösen a jóhiszeműség és tisztesség követelménye szerint kell eljárni. A *magánautonómia* széles körű elismerése és a *jóhiszeműség és tisztesség* követelménye szorosan összetartoznak tehát és a Ptk. *ikerpilléreit* képezik.⁴⁰ Zárásként annyit jegyzünk meg: hálásak lehetünk azért, hogy e két pillérnek a magyar magánjogtudományban időtálló támaszai vannak, melyre az alakuló bírói gyakorlat is bátran támaszkodhat.⁴¹

Irodalomjegyzék

- BECK Salamon: Jog és igazság viaskodása, *Polgári Jog*, 1928/8. sz., 157-162a. o.
- EÖRSI Gyula: *Kötelmi jog. Általános rész*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1983
- FEHÉRVÁRY Jenő: *Magyar magánjog kistükre*, Budai Nyomda, Budapest, 1941
- HARASZTOSI KIRÁLY Ferenc: *Kitöltetlen jogszabályok gazdasági jogunkban, különösen a karteljogban*, Magyar Jogászegyleti Értekezések, III. évfolyam 11. (1935. július), 309-337. o.
- LÁBADY Tamás: *A magánjog általános tana*, Szent István Társulat, Budapest, 2017
- LESZKOVEN László: A generálklauzulákról – a jóerkölcsebe ütköző szerződések semmissége kapcsán, *Gazdaság és Jog*, 2020/11-12., 40-43. o.
- MENYHÁRD Attila: *Az érvénytelenség, mint jogvédelmi eszköz a jogpolitikai törekvések erőterében* (tudományos előadás), „Érvénytelenség és hatálytalanság a polgári jogban” c. online konferencia, Miskolc, 2020. november 12-13.
- NIZSALOVSKY Endre: *Az érdekkutató jogtudomány a magánjogban*, A Debreceni Tisza István Tudományos Társaság I. Osztályának Kiadványai, V. Kötet, 7. szám, Debrecen, 1933
- NIZSALOVSKY Endre: Fogyatékos jogügyletek, Magyar Jogászegyleti Értekezések, 1933. április, 158. o.
- SZLADITS Károly: *A magyar magánjog vázlatja, II. rész*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933
- SZLADITS Károly: *Glossza Grosschmid Béni Fejezetek kötelmi jogunk köréből című művéhez*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1933
- SZÁSZY István: *A magyar magánjog általános rész, II. kötet*, Egyetemi nyomda, Budapest 1947
- TÖRÖK Tamás: Az érdekellentét, az álképviselő, a vélelmezett képviselő és a látszaton alapuló képviselő, *Gazdaság és Jog*, 2020/1., 1-9. o.
- VÉKÁS Lajos: *Szerződési jog. Általános rész*, ELTE Eötvös Kiadó, Budapest, 2019
- VÉKÁS Lajos – GÁRDOS Péter: *Kommentár a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvényhez, 1. kötet*, Wolters Kluwer, Budapest, 2018

⁴⁰ Kommentár uo.

⁴¹ Gondolunk itt elsősorban – de nem kizárólagosan – az idén évfordulós Szladits Károly munkásságára.